

Lengyel Imre¹ – Vas Zsófia²

Várostérségek eltérő fejlődési pályái Magyarországon

ABSZTRAKT: A területi versenyben a regionális gazdaságtan széles körben elfogadott álláspontja szerint elkülönülnek a nagyvárosi és a kisvárosi térségek, amelyek eltérő jellegű agglomerációs előnyökre építenek. Napjainkban a településszerkezet mindegyik országban átalakul, többek között az elérhetőség javulásának, a fajlagos szállítási és közlekedési költségek csökkenésének köszönhetően. Tanulmányunkban a magyar várostérségek mint csomóponti régiók szerepét tekintjük át a hazai térszerkezetben. A globális folyamatok hatására formálódó várostérségek elméleti kérdéseit követően ismertetjük az ún. nagyvárosi településgyűttek helyét és szerepét, fejlődésüket és típusaikat a hazai térfolyamatokban.

KULCSSZAVAK: városi térségek, csomóponti régiók, versenyképesség, Magyarország

1. Bevezetés

A térbeli koncentrálódási és átalakulási folyamatot az elmúlt évtizedben széles körben felismerték, és megindult a városi régiók, településgyűttek gazdasági szerepének vizsgálata, gazdaságfejlesztési lehetőségeinek kiaknázása, a policentrikus városhálózatok dinamizálása, pl. az EU-ban az ESPON program során kiemelten vizsgálták ezeket a lehetőségeket (*Rechnitzer–Smabó*, 2011). Azt is megemlítjük, hogy 2014–2020 között az EU regionális, kohéziós politikájában kiemelt program a városok és vonzáskörzetük integrált fejlesztése, amelyre új területi integrációs eszközök is megjelennek: az Integrált Területi Beruházások (Integrated Territorial Investment), valamint az intelligens szakosodási stratégiák (Smart Specialisation Strategy).

A regionális tudományban a régió nagyon rugalmasan értelmezett fogalom, sokféle összefüggésben felmerülő, általában valamilyen tájat, vidéket, térséget, tartományt, körzetet, övezetet, zónát stb. lehatároló területi egységet jelent (*Lengyel–Rechnitzer*, 2004; *Nemes Nagy*, 2009). A fogalom értelmezésére számos meghatározás és tipizálás született. A regionális tudományban napjainkban három régiótípus vált széles körben elfogadottá (*Benko*, 1999; *Lengyel–Rechnitzer*, 2004; *Malecki*, 1997): tervezési vagy programozási régió, csomóponti régió és homogén régió. Ezzel párhuzamosan, az EU statisztikai rendszerében kétféle eltérő területi beosztást,

- 1 Lengyel Imre, intézetvezető egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar, Közgazdaságtani és Gazdaságfejlesztési Intézet
- 2 Vas Zsófia, adjunktus, Szegedi Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar, Közgazdaságtani és Gazdaságfejlesztési Intézet

azaz kétféle régiótípust különböztetnek meg (*Eurostat*, 2002): a normatív és az analitikus (másképpen funkcionális) régiókat.

A fenti régiótípusok speciális sajátosságokkal bírnak, a szakirodalomban található eltérő felfogások döntően arra vezethetők vissza, hogy különböző régiótípust feltételeznek. A várostérségek mint csomóponti régiók folyamatosan változnak, nincs pontos határuk (pl. egy város munkaerő-vonzáskörzetének), a gazdasági kapcsolatrendszer és a gazdasági tevékenységek térbeli sűrűsödéséből keletkeznek. Azaz egy nyitott, a középpontjával és annak bizonytalan kiterjedésű vonzásterületével jellemezhető régióról van szó.

Tanulmányunkban a hazai térszerkezetben kulcsszerepet betöltő várostérségeket mint lokális szintnek megfelelő csomóponti régiókat vizsgáljuk, amelyek a gazdasági térszerkezet potenciális növekedési pólusai. A városrégiók nemzetközi felfogásának és az ún. nagyvárosi településegységek körének bemutatása után országon belüli helyzetüket, szerepüket elemezzük. Ezt követően a legfontosabb mutatók alapján a városi térségek eltérő fejlődési pályáját vázoljuk fel.

2. A várostérségek megújult szerepe

A várostérségek mint csomóponti régiók és hálózataik napjainkban rohamosan fejlődnek. A városhálózatokkal foglalkozó vizsgálatok kimutatták, hogy a globális gazdaságban betöltött vezető funkciók alapján formálódik egy globális városhierarchia (*Enyedi*, 2000, 2012; *Hall*, 2001; *Hall–Pain*, 2006). Az információ-, tudás-, technológia- és tőkeáramlás főleg az azonos szinten lévő globális városok között figyelhető meg, amelyek így lényegében egy spontán kialakuló hálózat csomópontjaiként működnek. *Castells* is a globális városok csomóponti, egyúttal hálózatformáló szerepét emeli ki az „áramlások terében” (*Castells*, 2000). A globális városokra vonatkozóan többféle osztályozást dolgoztak ki, *Hall* 26 tipizálást említ, amelyek közül talán legismertebb a 122 világvárosra vonatkozó felmérés, ahol a globális városhierarchia négy szintjét adták meg (Budapest a harmadik, „gamma” nevű csoportban szerepel) (*Hall*, 2001).

Sassen (2001) a globális város- és a globális városrégió-koncepciók összevetéséből többek között azt emeli ki, hogy a globális városok koncepciója döntően a városok külső kapcsolataiból származó azon stratégiai előnyökre koncentrál, amelyek a globális versenyben elérhető sikerességet határozzák meg. A globális városrégió-koncepció tágabb fogalom, nemcsak a globális versenyt, hanem a régióon belüli kapcsolatokat, interakciókat és azok intenzitását is fontosnak tartja, a helyi gazdaságot, infrastruktúrát stb. is magába foglalja.

John Friedmann (2001: 120) a globalizációs folyamatok hatásait vizsgálva a városrégiók hálózataival kapcsolatban hat megállapítást tart fontosnak:

1. A globális gazdaságban csak korlátozott számú városrégió alkotja a fő csomópontokat.
2. Ezen városrégiók számára a megfelelő városi kormányzási forma kialakítása a kulcskérdés.
3. Napjainkban a városrégiók felelőssége rohamosan növekszik saját fejlődésük irányításáért.
4. A városrégiók tartós fejlődése szükségessé teszi, hogy igen változatos formákban egyre nagyobb figyelmet fordítsanak a régióban elérhető jólét létrehozására és megtartására.
5. A városrégióknak a hálózatokban előnyökre kell szert tenni, együttműködve más régiókkal, különösen (ha lehetséges) az országhatárokon átnyúlva, keresve a tartós közös fejlődés lehetőségeit.
6. A városrégiók sokszor közel helyezkednek el egymáshoz, de mindegyik a saját nemzetgazdaságába és kulturális hátterébe ágyazódik be, csak egymással együttműködve képesek versenypozícióikat megerősíteni, ezáltal mindegyik városrégióban tartós jólétet létrehozni.

Összegezve azt mondhatjuk, hogy napjainkban formálódik egy olyan globális városhierarchia, amely döntő hatást gyakorol a magyar városhálózatra is, főleg Budapest helyzetét determinálva. De a főváros sikere/sikertelensége a globális városversenyben egyértelműen meghatározza a többi magyar városi térség lehetséges fejlődési pályáját is.

3. A magyar várostérségek és főbb jellemzőik

Enyedi György (2003: 19) szerint a globális „hatások a magyar településhálózatot hármas osztatúvá formálták”. Az első szintet a globális hálózatokhoz kapcsolódó térségek alkotják, a budapesti városrégió, valamint e régiót Béccsel és a Balatonnal (Székesfehérváron át) összekötő tengelyek. A második szintet kisebb kiterjedésű regionális településhálózatok jelentik, amelyek csomópontjában vidéki nagyvárosok állnak (Pécs, Szeged, Miskolc–Nyíregyháza), ezek a regionális hálózatok gyengén kapcsolódnak az első szinthez (a globális gazdasághoz pedig alig). A harmadik szintet a hálózatokból kimaradó, a dinamikus tengelyekhez/körzetekhez nem kapcsolódó, többnyire elmaradott falusi/kisvárosi térségek jelentik. Tehát Magyarországon is megfigyelhető a fejlődés csomóponti jellege, valamint Budapest mint városrégió és hálózatának megerősödése. A hazai városi és kistérségi vizsgálatok pedig még inkább kiemelik, hogy egy-egy megyén belül a megyeszékhelyek jóval fejlettebbek, mint a többi kistérség, azaz megyéken belül is csomópontok rajzolódnak ki (*Lengyel–Szakálné Kanó*, 2012).

Enyedi Györggyel egyetértve, a magyar városi térségek közül a budapesti városrégió áll kapcsolatban a globális hálózatokkal, nemcsak nagysága, lélekszáma, hanem elérhetősége, repülőtere, országos intézményrendszere, vállalati központjai stb. révén is. A többi hazai városi térség pedig csak lazán kapcsolódik a globális hálózatokhoz, egy-egy iparágban a meglévő nemzetközi kapcsolatok megerősítését és az országban belüli jelentőségüket lehet kiemelni.

A városi térségek vizsgálatával Magyarországon is több kiváló elemzés foglalkozott (Szirmai, 2009). A 2001-es népszámlálási adatok alapján 2003-ban 21 ún. nagyvárosi településeggyüttest definiáltak (Kovács–Tóth, 2003). 2014-ben a 2011-es népszámlálási adatok alapján bővült a nagyvárosi településeggyüttesek köre (Tóth, 2014). Jelen tanulmányunkban – az elérhető adatok miatt – a városi térségek 2003-as lehatárolását vesszük alapul.

A nagyvárosi településeggyütteseknek, mint csomóponti régióknak a vizsgálata azért is célszerű, mivel azok a tényleges lakossági, üzleti és munkaerő-piaci kapcsolatokat tükrözik, nem úgy, mint a települések vagy a járások. Részletes elemzésünkben a balatoni nagyvárosi településeggyüttesre nem térünk ki, mivel megkérdőjelezhető csomóponti jellege, és nincsen egyetlen meghatározó központja sem. Csak a többi 20 városi térséget vizsgáljuk, amelyek vonzáskörzete saját megyéjén belül van (Budapestnek Pest megyén belül), azaz vonzáskörzeteik nem lépik át a megyehatárokat (1. ábra).

1. ábra: Nagyvárosi településeggyüttesek

Forrás: http://www.ksh.hu/teruleti_atlasz_agglomeraciok

A nagyvárosi településegységek néhány főbb adatát áttekintve egyértelműen kiderül, hogy ezek a térségek az országon belüli területi koncentráció csomópontjai. Magyarországon a lakónépesség 52%-a él a nagyvárosi településegységekben, és az elmúlt egy évtized alatt ezek a településegységek voltak a belső migráció célpontjai is. Ugyanakkor, amíg a településegységek központjaiban 1%-kal nőtt a lakosság szám, addig a várostérségekbe tartozó egyéb településeken 12%-kal. A 2000–2011 között épült lakásállomány (a 2011. évi lakásállomány %-ában) is ezekben a várostérségekben nőtt dinamikusán, 10,5 és 16,6%-kal. A várostérségekbe nem tartozó településeken a lakosság száma 7%-kal csökkent, és a lakásépítések aránya is jóval alacsonyabb.

A várostérségek egyúttal gazdasági csomópontok is. A működő vállalkozások ezer lakosra jutó száma kiemelkedő, különösképpen a működő társas vállalkozásoké (másképpen annyi működő társas vállalkozás van a várostérségekben, mint az országban átlagosan). Az egy adófizetőre jutó SZJA-alapot képező jövedelem ugyancsak magasabb a központokban az országos átlagnál (20%-kal), de a nyilvántartott álláskereső arányát tekintve is a munkaképes korú népességből jobb teljesítménnyel rendelkeznek a várostérségek.

Összességében láthatjuk, hogy a nagyvárosi településegységekbe irányul a lakosság belső migrációja, mivel a városi térségekben könnyebben talál munkahelyeket az alacsonyabb munkanélküliségi ráta miatt, és a munkabérek, jövedelmek is magasabbak. Ebből következően az ország térszerkezete is újraformálódik ezekben a pólusokban, csomópontokban, ahol a társas vállalkozások működnek, és a lakásépítés is élénk. A továbbiakban azt vizsgáljuk, hogy a nagyvárosi településegységek körén belül van-e differenciálódás.

4. A magyar várostérségek sajátosságai

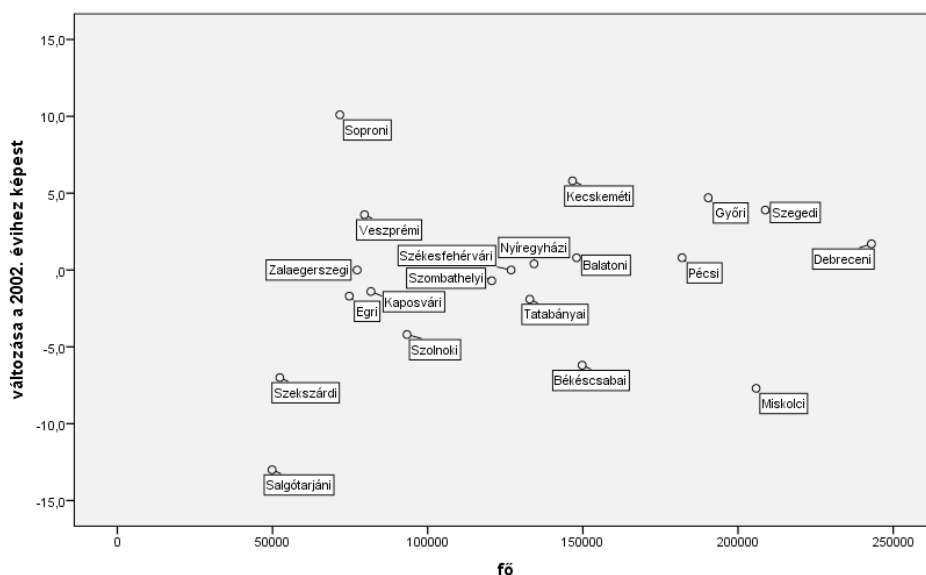
A városi településegységek közül egyértelműen kiemelkedik a budapesti agglomeráció, amely 2,5 millió lakost tömörít. Jellemző az ország közismert egypólusú voltára, tagolt településszerkezetére, azaz jelen esetben a deformálódott várostérségi szerkezetére, hogy a soron következő várostérségek, lakosság száma ettől jóval elmarad, a debreceni 243 ezer fő, a szegedi 209 ezer, a miskolci 206 ezer fő, míg a győri 190 ezer fő.

2002-höz képest 2011-re csak 10 településegységes lakónépessége nőtt, azaz csak minden másodiké, tehát igen egyenlőtlen a várostérségek vonzó képessége. A 10 „nyertes” közül is kiemelkedik Budapest, ahol 6,1%-kal nőtt a népesség, 148 ezer fővel. A gyarapodó másik 9 várostérség közül a győri, kecskeméti, szegedi, soproni és debreceni volt még képes jelentősen növelni saját népességét (Sopronban feltételezhetően sokan ingáznak naponta Ausztriába). A „vesztes” 9 várostérségben (2 esetben

nem változott a népesség száma) jelentős népességfogyás jött létre, főleg a miskolci, békéscsabai, salgótarjáni, szekszárdi és szolnoki várostérségben, azaz Budapesttól viszonylag távol, délre és keletre. A lakásépítések térbelisége ugyanakkor eltér a lakosság számának változásától, habár Budapesten és a Nyugat-Dunántúlon magas az építkezések száma, míg Dél- és Kelet-Magyarországon alacsony (kivéve Nyíregyházát).

A lakónépesség nagysága és az egy évtized alatt bekövetkezett létszámváltozása között erős szóródás figyelhető meg (2. ábra). A nagyobb lélekszámú várostérségek lakónépessége nőtt viszonylag gyorsabban, Miskolcot leszámítva, tehát különösen Budapesté gyarapodott.

2. ábra: A lakónépesség nagysága és létszámváltozása (%), 2002–2011

Megjegyzés: A budapesti térség nélkül

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyv, 2011.

1. táblázat: Működő vállalkozások, SZJA és munkanélküliségi ráta

Településegységek	Működő vállalkozások, ezer lakosra, 2010	Működő társas vállalkozások, ezer lakosra, 2010	Egy adófizetőre jutó SZJA-alapot képező jövedelem, ezer forint, 2011	A nyilvántartott álláskereső aránya a munkaképes korú népességből, 2011
Budapesti	101	73	2 394	3,9
Győri	85	42	2 0005	4,1
Miskolci	68	39	1 807	10,6

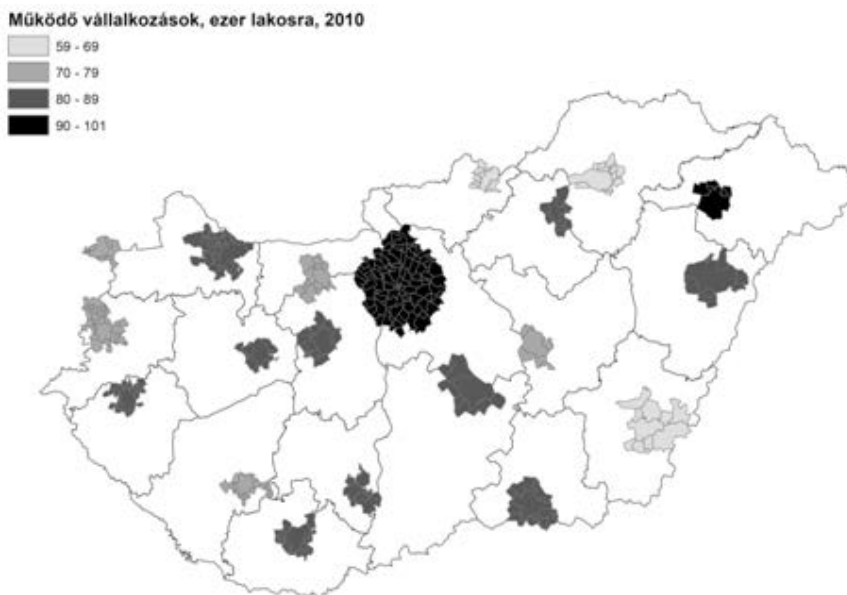
Pécsi	86	50	1 832	7,5
Balatoni	92	42	1 535	6,8
Egri	88	41	1 839	7,3
Szombathelyi	79	36	1 785	3,9
Zalaegerszegi	85	42	1 781	5,7
Békéscsabai	64	26	1 516	10,2
Debreceni	81	46	1 780	9,6
Kaposvári	78	36	1 637	8,3
Kecskeméti	80	43	1 766	7,6
Nyíregyházi	91	42	1 683	9,2
Salgótarjáni	59	24	1 536	16,1
Soproni	77	37	1 601	1,8
Szegedi	81	40	1 769	5,9
Szekszárdi	85	42	1 789	7,3
Székesfehérvári	85	48	2 073	6,2
Szolnoki	72	35	1 822	8,4
Tatabányai	72	37	1 910	5,6
Veszprémi	87	42	1 903	5,4
Ország összesen	70	39	1 772	8,4

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyv, 2011.

Egy térség gazdasági életének dinamizmusát a működő vállalkozások számával is szokás jellemezni, főleg a társas vállalkozásokéval (1. táblázat). Az ezer lakosra jutó működő vállalkozások száma szinte mindegyik várostérségben meghaladja az országos átlagot, ami az agglomerációs hatások jelentőségét egyértelműen kihangsúlyozza. Kiemelkedik a budapesti térség, ahol a mutató az országos átlag 144%-a, azaz magas a vállalkozások sűrűsége, élénk a vállalkozási kedv. Az értékek jelentősen szóródnak a két szélsőérték, 101 (Budapest) és 59 (Salgótarján) között.

A működő vállalkozások fajlagos értékei térben is nagyon szóródnak, talán a megyék fejlettségével állnak kapcsolatban (3. ábra). Enyhe különbségek figyelhetők meg a Dunántúl és Tiszántúl, illetve Észak- és Kelet-Magyarország között. Az adatokból az derül ki, hogy a működő vállalkozások fajlagos értékei csak gyengén kapcsolódnak egy térség fejlettségéhez, amiben szerepet játszhat, hogy sok kényszervállalkozás is létrejöhetett. A működő társas vállalkozások ezer lakosra jutó száma, amelyek között várhatóan alacsony a kényszervállalkozások aránya, már nagyobb jelentős eltéréseket mutat (1. táblázat). Amíg Budapesten 73 jut ezer lakosra, addig Salgótarjánban 24.

3. ábra: A működő vállalkozások térbelisége

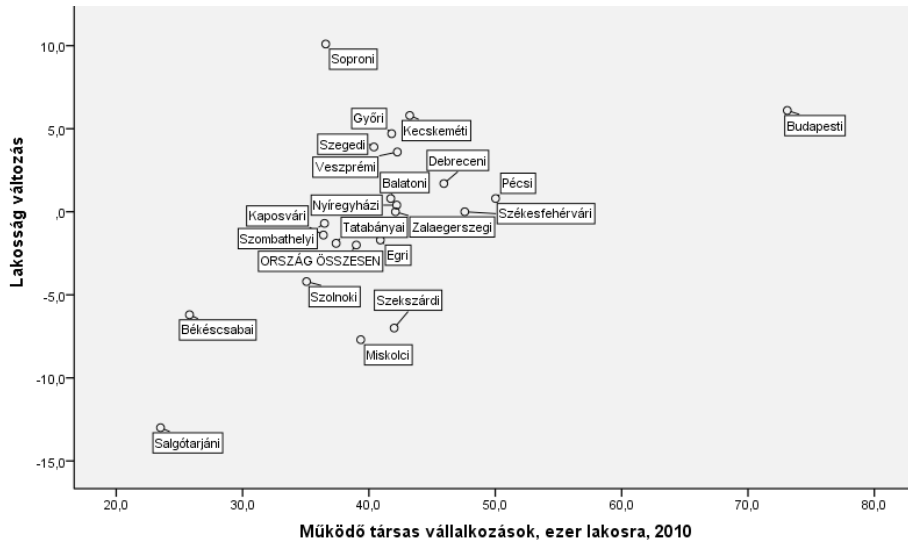
Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyv, 2011.

Az ezer lakosra jutó működő társas vállalkozások és a várostérség lakónépességének változása között egyértelmű kapcsolat figyelhető meg (4. ábra). Ez az összefüggés érthető, hiszen a migránsok többsége alkalmazottként próbál munkahelyet kapni, ezért költözik. Illetve fordítva is igaz lehet, a gyenge gazdasági hátterű térségekből elköltöznek a vállalkozókésztséggel rendelkező egyének, és dinamikusabb térségekben hoznak létre vállalkozásokat.

Az egy adófizetőre jutó SZJA-alapot képező jövedelem is nagyon szóródik 2011-ben, 2 394 ezer Ft (Budapest) és 1 516 ezer Ft (Békéscsaba) között (1. táblázat). Az SZJA térbeliségénél megfigyelhető a Budapesttől való távolság hatása, az országhatár közelében mindenütt alacsony, másképpen fogalmazva, Budapesthez közeledve nőnek a jövedelmek.

A nyilvántartott álláskereső aránya a munkaképes népességből egyoldalúan szóródik az 5,7%-os várostérségi átlag körül (az országos átlag 8,4%), amíg Budapesten 3,9%, addig Salgótarjánban 16,1% (a Sopronban látható 1,8% nem tekinthető gazdaságilag megalapozottnak). A munkanélküliség térbelisége markánsan megfigyelhető, Budapesten és a Dunántúlon, a Balatontól északra jóval kisebb, mint a Dél-Dunántúlon, illetve Észak-Alföldön és Észak-Magyarországon, azaz kialakult egy nyugat-kelet emelkedő (5. ábra).

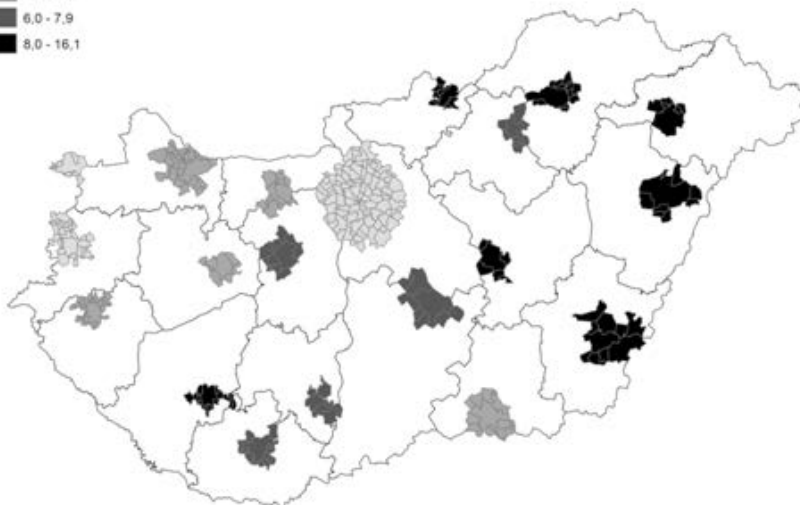
4. ábra: Ezer lakosra jutó működő társas vállalkozások és a térség lakónépességének változása (%), 2002–2011

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyv, 2011.

5. ábra: A nyilvántartott álláskeresők térbelisége

A nyilvántartott álláskeresők aránya a munkaképes korú népességből, 2011 (%)

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyv, 2011.

A várostérségek vizsgált mutatói közötti összefüggések is számos lényegi folyamatra, tényre rámutatnak. A lakosság szám változása, valamint az egy adófizetőre jutó SZJA-alap között, ha bizonyos szóródással is, de megfigyelhető egy kapcsolat: ahol magasabb az SZJA, ott inkább nő a lakosság létszáma. Azaz érvényesülni látszik az egyik alapvető összefüggés a migráció iránya és az elérhető jövedelmek nagysága között.

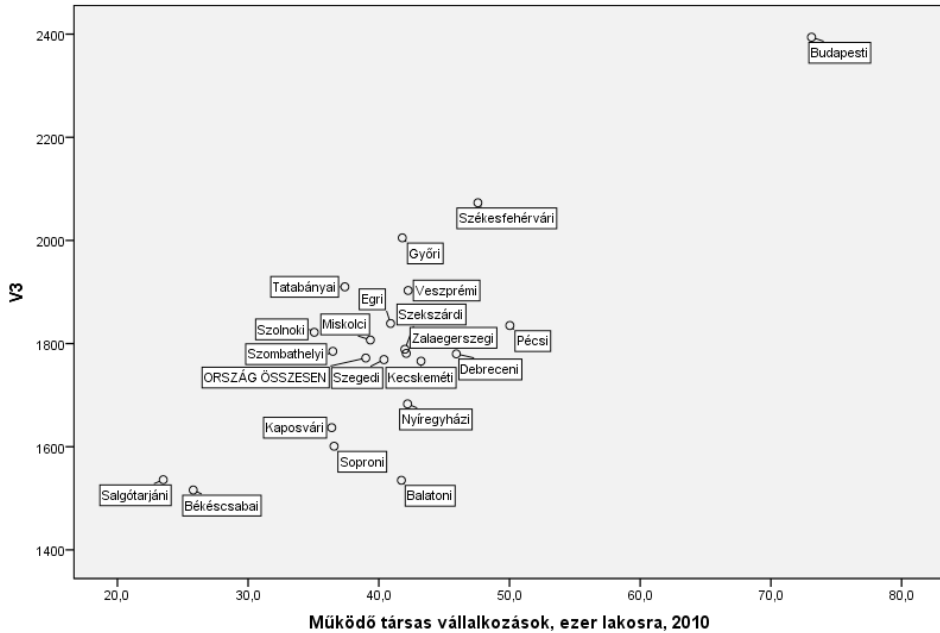
Elemzéseink alapján még markánsabb összefüggés figyelhető meg a lakosság szám változása, valamint a nyilvántartott munkanélküliek aránya között. Egyértelműen kijelenthető, hogy fordított arányok lépnek fel, ahol magas a munkanélküliség, ott csökken a lakónépesség. Tehát a lakosság egyik fő migrációs célja valószínűsíthetően a munkahelyekkel kecsegtető térségekbe költözés, ami szintén egybevág a regionális munkaerő áramlás korábbi vizsgálataival és megfigyeléseivel, az összefüggéseket értelmező elméleteivel.

Ugyanúgy sajátos kapcsolat figyelhető meg a működő társas vállalkozások és a nyilvántartott álláskereső arányának változása mögött. Néhány szélsőérték kivételével (Salgótarján, Sopron, Budapest) egy csoportban tömörülnek a várostérségek. Azaz egyrészt látható, hogy Budapesten sok országos hatókörű vállalkozás működik, az országos átlag kétszerese jut ezer lakosra, ezen vállalatok az ország nagy részét ellátják, azaz piacuk az egész országra kiterjed. Másrészt várhatóan mindegyik térségben hasonló arányban találhatók a helyi (non-traded) piacon működő vállalkozások (kereskedelem, vendéglátás, helyi üzleti szolgáltatások stb.).

A működő társas vállalkozások és az egy adófizetőre jutó szja-adóalap között egyértelmű és erős kapcsolat látható (6. ábra). Ahol több a társas vállalkozás, ott magasabbak a bérek, nyilván a munkaerőpiacon megjelenő kereslet és szívóhatás miatt. Az is egyértelmű, hogy Budapesten kívül a többi térség hasonló helyzetben van, néhány leszakadó kivételével (Salgótarján, Békéscsaba).

Egy várostérség fejlődésére, gazdasági növekedésére a humán erőforrás döntő hatással van, aminek egyik mutatója a diplomások aránya (*Lengyel, 2007*). Ezer lakosra Budapesten jut a legtöbb diplomás (népesség 23%-a), nyilván nemcsak a közszférában, hanem várhatóan a versenyszférában is magas a számuk. Kiemelkednek még a jelentős egyetemekkel bíró, általában régióközponti szereppel is felruházott térségek, Szeged (18,3%) Pécs (18,1%), Debrecen (18,1%), illetve Eger (18,8%) és Székesfehérvár (18,2%). A többi térségben alacsony a diplomások aránya, ami nyilván visszahat gazdaságuk versenyképességére is, pl. Tatabányán 11,8%, Salgótarjánban 12,3%, amely értékek felét érik el a fővárosinak.

6. ábra: Működő társas vállalkozások és az egy adófizetőre jutó SZJA-adóalap

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyv, 2011.

Egy településegysétes megyén belüli súlyát, szerepét jól mutatja, hogy a diplomások hány százaléka él a megyeszékhely térségében. Meglepő, de érthető, hogy a közép-magyarországi régió diplomásainak 95%-a Budapesten és vonzáskörzetében él. Szintén magas Győr és Sopron (összevontan: 72%), Pécs (70%), Debrecen (68%) és Szeged (67%) részesedése. A többi térségben esetében érzékelhető, hogy a megyeszékhely mint várostérség szerepe a megyén belül kevésbé domináns.

A 20 vizsgált nagyvárosi településegysétes által kialakított típusokat hierarchikus klaszterezési eljárással próbáltuk kijelölni. A hat (lakosság változása, lakásépítés, működő vállalkozások, működő társas vállalkozások, fajlagos SZJA-alap, munkanélküliségi ráta), korábban már elemzett mutatót vettük figyelembe. Ez az eljárás azért is alkalmas kisebb létszámú minta esetében, mert jól látszanak a csoportképző folyamat során formálódó klaszterek is: a csoportképződés első lépésénél a nagy egyetemi városokhoz (Szeged, Pécs, Debrecen) kapcsolódik Kecskemét is, a következő lépésben hozzájuk csapódik Győr és Veszprém, majd Eger, Zalaegerszeg és Szombathely, illetve Székesfehérvár, együtt létrehozva egy 10 elemű klasztert. Ez a 10 elemű, erős felsőoktatási intézményekkel bíró, a lakosságukat növelni képes várostérségek csoportja (a 10-ből Eger és Szombathely lakossága kissé csökkent),

amely klaszter a „nyertesekből” áll. Hasonlóan négy lépést alapul véve egy másik klaszter Szolnok, Tatabánya, Kaposvár és Szekszárd térségekből áll, amelyhez később Miskolc és Békéscsaba is kapcsolódik, ezáltal kialakítva egy újabb 6 elemű klasztert. Ezen klaszterben lévő térségek mindegyikénél csökkent a lakosságszám, azaz ők inkább a „vesztesek” csoportját képezik. A többi településeggyüttes (Sopron, Salgótarján, Nyíregyháza) egyedülállónak (outliereknek) tekinthetők, míg a főváros szinte minden mutatójában elkülönül a többi várostérségtől.

Összességében a vidéki városi településeggyüttesek nagyon eltérő képet mutatnak, közülük kb. minden második veszít lakosságából és magas munkanélküliséggel küszködik, kevés jelentős vállalkozással bír, a diplomások száma és aránya is alacsony. Ezek a várostérségek fokozatosan elveszítik a fejlődéshez szükséges tényezőket, dinamikus mozgatóerőket. A működő vállalkozásokat, az SZJA-alapot és a nyilvántartott munkanélküliek arányát is tekintve a településeggyüttesek négy típusa rajzolódik ki, felhasználva a városi kistérségek vizsgálatának korábbi eredményeit is (Lengyel, 2012; Lengyel–Szakálné, 2012):

1. A globális gazdaságba integrálódott Budapest és vonzáskörzete, amely dinamikus gazdasági növekedéssel rendelkezik.
2. A feldolgozóipari (FDI-vezérelt) településeggyüttesek (Győr, Székesfehérvár, Tatabánya, Szombathely, újabban Kecskemét térsége), amelyek a feldolgozóipari multinacionális cégek részlegei révén integrálódhattak az európai gazdaságba.
3. A nagy egyetemmel bíró településeggyüttesek: főleg hazai piacra termelő, szolgáltató vállalatokkal és regionális hatókörű intézményekkel (klinikák, energiaszolgáltatók stb.) rendelkeznek (Debrecen, Miskolc, Pécs, Szeged, Veszprém).
4. A hazai piacra termelő feldolgozóipari jellegű településeggyüttesek: intézményrendszerük és üzleti szolgáltató szektoruk hiányos, munkaerő-bázisuk kevésbé kvalifikált, emiatt inkább újraparosításban találhatják meg a jövőjüket (pl. élelmiszeripar, mezőgazdasági gépgyártás).

5. Összefoglalás

Magyarországon a nagyvárosi településeggyüttesek, mint csomóponti régiók tágabban értelmezett térségük növekedési pólusai. A hazai térszerkezetet Budapest és agglomerációjának súlya és szerkezete egyértelműen eltorzítja: az ország lakosságának negyede a fővárosi vonzáskörzetben él, ahol a működő társas vállalkozások, a diplomások koncentrálnak, ahol magasak a jövedelmek és alacsony a munkanélküliség. A többi településeggyüttes, a megyeszékhelyek és vonzáskörzetük nagyságrendekkel

kisebbség, így a területi versenyben nincsenek egy súlycsoportban a fővárossal, amely globális városrégióknak tekinthető.

Magyarországon eltérő fejlődési pályákon mozgó várostérségek figyelhetők meg, rövid elemzésünkben mi három típust különítettünk el. A fő kérdés, hogy ezek az eltérő fejlődési pályák, az így kirajzolódó térbeli folyamatok előnyösek, avagy hátrányosak az ország hosszú távú fejlődése szempontjából. Ha a munkaerő egy kedvezőtlen helyzetű térségből egy magasabb jövedelmet ígérő térségbe költözik, az egy gazdaságon belül egészséges és természetes folyamatnak is tekinthető, amennyiben növekszik az ország összkibocsátása. Természetesen az így keletkező társadalmi problémák kezelésére fel kell készülni. A másik fő kérdés, hogy ezek a várostérségek képesek-e hálózatban együttműködve saját intelligens növekedési stratégiájukat kidolgozni és végrehajtani, mivel külön-külön kicsik, és csak a szinergiákat kihasználva van esélyük tartós fejlődésre, egyébként várhatóan elveszítik erőforrásaik (pl. a nemzetközileg is versenyképes munkaerő) jelentős részét.

Irodalomjegyzék:

- BENKO, GEORGE 1999: *Regionális tudomány*. Budapest-Pécs, Dialóg Campus.
- CASTELLS, MANUEL 2000: *The Rise of the Network Society*. Oxford, Blackwell.
- ENYEDI GYÖRGY 2000: Globalizáció és magyar területi fejlődés. – *Tér és Társadalom*. 1. sz. 1–10. o.
- ENYEDI GYÖRGY 2003: *Városi világ – városfejlődés a globalizáció korában*. Pécs, PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola Habilitációs Előadások 4.
- ENYEDI GYÖRGY 2012: *Városi világ*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- EUROSTAT 2002: *European Regional Statistics. Reference Guide*. ELuxembourg, European Commission.
- FRIEDMANN, JOHN 2001: Intercity Networks in a Globalizing Era. In: SCOTT, ALLEN J. (szerk.): *Global City-Regions. Trends, Theory, Policy*. Oxford, Oxford University Press. 119–138. o.
- HALL, PETER 2001: Global City-Regions in the Twenty-first Century. In: SCOTT, ALLEN J. (szerk.): *Global City-Regions. Trends, Theory, Policy*. Oxford, Oxford University Press. 59–77. o.
- HALL, PETER–PAIN, K. 2006: *The Polycentric Metropolis – Learning from Mega-City Regions in Europe*. London, EARTHSCAN.
- KOVÁCS TIBOR–TÓTH GÉZA 2003: Agglomerációs, településegységek a magyar településrendszerben. – *Térületi Statisztika*. 4. sz. 387–391. o.
- LENGYEL IMRE 2007: Fejlesztési pólusok, mint a tudásalapú gazdaság kapuvárosai. – *Magyar Tudomány*. 6. sz. 749–758. o.

- LENGYEL IMRE 2012: A hazai területfejlesztés zsákutcái: a triális Magyarország. In: RECHNITZER JÁNOS–RÁCZ SZILÁRD (szerk.): *Dialógus a regionális tudományról*. Győr, Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Magyar Regionális Tudományi Társaság. 140–150. o.
- LENGYEL IMRE–RECHNITZER JÁNOS 2004: *Regionális gazdaságtan*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus.
- LENGYEL IMRE–SZAKÁLNÉ KANÓ IZABELLA 2012: Competitiveness of Hungarian Urban Microregions: Localization Agglomeration Economies and Regional Competitiveness Function. – *Regional Statistics*. 52. special issue 2. 27–44. o.
- MALECKI, EDWARD J. 1997: *Technology and Economic Development: The dynamics of local, regional and national competitiveness*. Edinburgh, Longman.
- NEMES NAGY JÓZSEF 2009: *Terek, helyek, régiók. A regionális tudomány alapjai*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- RECHNITZER JÁNOS–SMAHÓ MELINDA 2011: *Területi politika*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- SASSEN, SASKIA 2001: Global Cities and Global City-Regions: A Comparison. In: SCOTT, ALLEN J. (szerk.): *Global City-Regions. Trends, Theory, Policy*. Oxford, Oxford University Press, 78–95. o.
- SZIRMAI VIKTÓRIA (szerk.) 2009: *A várostársági versenyképesség társadalmi tényezői. Hogyan lehetnek a magyar nagyvárosok versenyképesebbek?* Budapest–Pécs, Dialóg Campus.
- TÓTH GÉZA 2014: Az agglomerációk, településegységek lehatárolásának eredményei. – *Területi Statisztika*. 3. sz. 289–299. o.